Məktəbdə milli-mənəvi dəyərlərdən istifadə təcrübəsindən

Gülnaz Loğman qızı Qudavasova
Bakı Qızlar Universiteti
E-mail: quna.veliyeva@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. L.N. Qasımova.
p.ü.f.d., dos. F.M. Allahverdiyeva

Açar sözlər: məktəb, dəyər, xalq, mənəvi, gənc, milli, inkişaf, mədəniyyət
Ключевые слова: школа, ценность, люди, духовность, молодость, национальность, развитие, культура
Key words: school, value, people, spiritual, young, national, development, culture

"Milli köklərə söykənən mənavi dəyərlərimiz yaşamalıdır. Azərbaycan o ölkədir ki, öz inkişafını, öz gələcəyini milli köklər üzərində qurubdur".
İlham Əliyev

Doğrudan da Azərbaycan yeganə ölkələrdən biridir ki, ümumbəşəri və milli-mənəvi dəyərləri indiyə kimi qoruyub saxlamağa çalışır. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlər sistemi kifayət qədər zəngindir və o, daim nəsildən-nəslə ötürülür. Çünki bu mənəvi xəzinə milli şüurun, milli ruhun, tarixin yaddaşıdır. Xalqımız dünyada gedən qloballaşma prosesində özünəməxsus mədəniyyətini əzmlə qoruyur. Bu işdə yaradıcı gənclərimizin fəaliyyəti xüsusi vurğulanmalıdır.

Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra Azərbaycanda siyasi və mədəni təfəkkürdə böyük dəyişikliklər baş verdi. Xalqımız azadlıq, qəhrəmanlıq mübarizəsi dövrünü yaşadı. Cəmiyyətin mədəni-intellektual potensialının inkişafı milli, ideyaların həyata keçirilməsində böyük əhəmiyyət kəsb etdi. Tarixin çağırışlarına çevik cavab verən məhz sağlam düşüncəli gənclərimiz oldu. Döyüş meydanlarında, ictimai həyatda, incəsənət, elm sahəsində, fəhlə kimi əməyində, işində o, qəhrəmanlığı, istedadı, doğma torpağına olan sədaqəti ilə seçilə bildi. Bu həm də onu göstərdi ki, 70 il sovet əsarəti də xalqımızın sahib olduğu milli-mənəvi dəyərləri sarsıda bilməyib. Qafqazda Azərbaycan yeganə dövlətdir ki, mədəniyyətlər və dinlərarası dialoqu dəstəkləyən beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi edir. Bu gün Azərbaycan modeli bir çox dövlətlər üçün nümunədir. Amma təəssüf ki, uzun illər boyu milli mədəniyyətimizə qarşı erməni siyasətçiləri, mədəniyyət xadimləri və onların havadarları tərəfindən mənəvi hücumlar davam etməkdədir.

Bu gün dünya təcrübəsində geniş tətbiq edilən "Yay məktəbləri", "Qış məktəbləri" təşkil olunur ki, bunların sayəsində gənclərə tariximiz, milli köklərimiz, dəyərlərimiz aşılanır. Belə tədbirlərdə akademiya ilə yanaşı, müxtəlif universitetlərin tələbələri, o cümlədən istedadlı şagirdlər üçün ekspertlərin iştirakı ilə ayrı-ayrı mövzularda seminarlar keçirilir, intellektual yarışlar təşkil olunur, tarixi-mədəni abidələr ziyarət edilir. Əsas məqsəd də milli-mənəvi dəyərlərimizin inkişafında, maddi-mədəni irsimizin qorunmasında, həmçinin tarixən formalaşmış dəyərlərimizin gələcək nəsillərə ötürülməsində gənclərin, xüsusilə, tələbələrin rolunu artırmaqdır.

Bəli, müstəqil dövlətin dönməzliyini, sarsılmazlığını daxilən azad, milli təfəkkürlü, milli ruhun qorunub saxlanmasında maraqlı olan vətəndaş təmin edə bilər. Fərdin vətəndaşa çevrilməsi mürəkkəb prosesdir. Yaşadığımız dövr internet əsridir. Müasir informasiya texnologiya-

ları vasitəsilə hər gün bir evə zərərli-zərərsiz milyonlarla informasiya daxil olur. Ölkə rəhbəri diqqətimizi ona çəkir ki, dünyanın müxtəlif yerlərində milli-mənəvi dəyərlərə qarşı kampaniya aparılır, onlar gözdən salınır, bizim üçün yad olan, azərbaycançılıq ruhuna, təfəkkürümüzə uyğun olmayan yeni "dəyərlər sistemi” aşılanır. Bu şəraitdə böyüməkdə olan gənc nəsli də milli vətənpərvərlik əzmində, eyni zamanda ənənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyə etmək, əsl Azərbaycan vətəndaşı yetişdirmək çətin prosesdir.

Məktəblərdə, müxtəlif təhsil ocaqlarında ümumbəşəri və milli-mənəvi dəyərlərin aşılanması, şagirdlərin, gələcək nəsillərin milli ruhda böyüməsi üçün tədbirlər görülür. Milli bayramlar və digər yadda qalan günlər üçün tədbirlər, proqramlar hazırlanır. İstedadlı şagirdlər fəal çıxışlar edirlər. Bu gün kitabxanalarda kitabların sayı artıb, oxu zalları istifadəyə verilib, ki məktəb şagirdləri, müəllimləri, pedaqoji işçiləri istənilən vaxt orada öz asudə vaxtlarını keçirə bilsinlər. İstər xarici ədəbiyyat olsun, istər yerli ədəbiyyat olsun bütün kitablar oxucuları özünə cəlb edir. İbtidai sinif müəllimləri ancaq ana dili dərslikləri ilə kifayətlənməməli, öz növbəsində digər kitablardan məlumat alıb şagirdlərə bunu çatdırmalıdırlar. Həmçinin də ekskursiyalar təşkil olunmalı, görkəmli şəxsiyyətlər ilə görüşlər keçirilməlidir. Məktəblərdə sərt nizam-intizam qaydaları yox, milli-mənəvi dəyərlərimizi aşılayan nümunəvi dərslər verilməlidir. Bəzən sinif otaqlarında, koridorlarda «bəzəkli–düzəkli» ifadələr yazılır. Ancaq buna əməl olunmur. Nə məktəb direktoru, nə pedaqoji işçiləri, nə də ki bəzi müəllimlər şagirdlərlə, ya da ki kollegiaları ilə pis davranırlar. Nalayiq ifadələr işlədirlər. Və özlərini uşaqların gözündən salırlar. Belə məktəblərdə hansı milli-mənəvi dəyərlərdən danışmaq olar?! «Uşaq gördüyünü götürər» - deyirlər. Müəllim olsun, tərbiyəçi olsun və digər məsul şəxslər olsun. Şagirdlərin milli ruhda tərbiyəsi üçün əlindən gələni etməlidirlər. Onlar məktəblərə əmanət olaraq göndərilir. Evdə aldığı mənfi tərbiyəsini tamamlamalıdırlar. Alkoqolizm, narkotik və digər pis vərdişlərdən uzaq tutulmalıdırlar. Bunun üçün də müəyyən tədbirlər keçirilməlidir. Dərslər rollu oyunlar əsasında aparılmalıdır. Bizim soykökümüzü, dəyərlərimizi tanıdan video-çarxlar izlədilməlidir. Məktəb rəhbərliyi də ibtidai sinif müəllimlərinə dəstək üçün sinfi hər cür avadanlıqla təmin etməlidir. Hər cür şərait yaradılmalıdır ki, şagirdlərimiz milli ideologiya ilə, milli ruhda tərbiyə olunsunlar. Çünki nəsil davam edir. Necə ki, ata-babalarımız bu günə kimi dəyərlərimizi yaşadıb. Biz də gələcək nəsillərə örnək olaraq ötürməliyik. Bu bizim mənəvi borcumuzdur.

Bu mənada qətiyyətlə deyə bilərik ki, heç bir uşağı nəzərdən qaçırmamaqla və hər bir uşağa «sən dövlət, cəmiyyət üçün gərəkli şəxssən» fikrini aşılamaqla onların hər birinin həyatda layiq olduqları yeri tuta bilmələri yönümündə dəstəkləyici pedaqoji tədbirlər görmək, savad, bilik əldə etmələri üçün etibarlı zəmin yaratmaq məktəbin bir vəzifəsidirsə, əsl insan, əqidəli vətəndaş tərbiyə etmək onun ikiqat vəzifəsidir. Ulu öndər Heydər Əliyevin hamıya örnək olan ibrətamiz fikridir ki, “Milli qürur hissi hər birimizdə bütün duyğulardan üstün olmalıdır. Hər bir kəsdə vətəndaşlıq hissi, Vətənin taleyi ilə yaşamaq hissi yüksək səviyyədə olmalıdır”. Heç şübhəsiz, məşhurların bu fikirləri ilə də həmrəy olarıq ki, “Bütün millətin rifah halı uşaqların tərbiyəsindən asılıdır” (Con Lokk - ingilis pedaqoqu), “Məktəblərdə ən azı digər dərslər qədər tərbiyə və millilik üzərində dayanılmalıdır ki, vətəni cənnətə çevirəcək sağlam ruh və sağlam xarakterli nəsillər yetişə bilsin” (Əbdülfəttah Şahin- türk alimi və mütəfəkkiri).

Ümumtəhsil məktəblərində uşaq və yeniyetmələrlə ideoloji sahədə aparılan işlərin arzuolunan müsbət nəticə verməsini istəyiriksə, şüarçılıqdan, ən başlıcası isə kampaniyaçılıqdan kənar olmalıyıq. Şagirdə “vətənpərvər olmaq lazımdır” deməklə vətənpərvərlik hissini aşılamaq mümkün deyil. Bu işlər sistemli, inandırıcı xarakter daşımalı, həyata keçirilən təbliğat-təşviqat tədbirlərinin səmərəliliyi əvvəlcədən ciddi nəzərə alınmalıdır. İlk növbədə, şagird ona

yüksək dəyər və keyfiyyətlər təbliğ edən müəllimə, rəhbər işçiyə inanmalı, onu nümunə kimi qəbul etməlidir. Çünki həyati təcrübə də göstərir ki, tələb edən tələb etdiyinə özü riayət etməzsə, onun təbliğatının qarşı tərəfə effektli təsiri olmur.

Diqqətdə belə bir məsələni də saxlamaq lazımdır ki, uşaqlara təlqin olunan mənəvi dəyərlərlə həyatda baş verən hadisələr arasında bəzi uyğunsuzluqların müşahidə edilməsi onlarda inamsızlıq yarada, dünyagörüşlərinə mənfi izlər sala bilər. Məsələn, bəzi telekanallarda heç bir sosial-ictimai, tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb etməyən bayağı şouların nümayişi, zərərli dini ideyalar yayan insanların və kitabların mövcudluğu, bir sıra şəxslərin qazanclarına rəğmən təmtəraqlı həyat tərzi keçirməsi, proteksiya yolu ilə orduda xidmətdən yayınma cəhdləri, yaxud bu günümüzün reallıqları ilə uzlaşmayan məlumatların sosial şəbəkələrdə özünə yer tapması və sair bu kimi faktlar uşaqlara heç də təsirsiz ötüşmür. Həm də əgər nəzərə alsaq ki, uşaqlar savad, intellekt, dünyagörüş, həyata baxış cəhətdən fərqli ailələrdə yaşayır və müxtəlif mikromühitlərdə böyüyürlər, bu zaman məsələnin ciddiliyi daha aydın görünür. Belə olan halda, məktəbin qabaqlayıcı, tənzimləyici, korreksiyaedici funksiyası, pedaqoji kollektivin peşəkarlığı vacib amil kimi meydana çıxır. Bu məqamlarda, əlbəttə, istifadə edilən pedaqoji üsul və yanaşmaların düzgün seçilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır və həyatda hələ "bərkdən-boşdan çıxmamış" uşaqlara əsl həqiqət, yəni bu kimi halların müvəqqəti xarakterdə olması, dövlətimizin həmin yabançı faktlara qarşı ciddi mübarizə aparması, mənəvi zənginliyin hər şeydən üstün tutulması inandırıcı dəlillərlə izah edilməlidir. Hesab edirik ki, problemin vacibliyini nəzərə alaraq, məktəblərimizdə ideoloji xarakterli tədbirlərin nəticə etibarı ilə keyfiyyətinin təmin olunması məqsədilə səmərəli iş sisteminin qurulması və bu tədbirlərin ayrıca bölmə kimi müəssisənin fəaliyyət planına daxil edilməsi məqsədəmüvafiq olardı. Ümumiyyətlə isə, azərbaycançılıq məfkurəsinin ulu öndər tərəfindən müəyyənləşdirilmiş ideya istiqamətlərini rəhbər tutaraq, məktəblərdə yaş səviyyələri nəzərə alınmaqla uşaq və yeniyetmələrin ideoloji tərbiyəsi yönümündə həyata keçirilməsi zəruridir.

Azərbaycanın qədim tarixi, elmi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı və incəsənəti, dövlətçilik ənənələri, tarixi şəxsiyyətləri, Azərbaycanın dövlət rəmzləri bu məsələnin uşaqlara aşılanmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Elmi-tarixi, ədəbi-bədii materialların zənginliyi fonunda müəllimlərin pedaqoji ustalığı ondan ibarət olmalıdır ki, onlar şagirdlərin şüuruna, dünyagörüşünə, hissiyyatlarına təsir edə biləcək nümunələr əsasında müvafiq izahat işi aparsınlar, elə sistemli tədbirlər həyata keçirsinlər ki, bunlar onların qəlbində ən ülvi duyğular oyatsın. Əlbəttə, ictimai-humanitar fənlərin tədrisi həmin işlərdə mühüm rol oynayır, lakin proqram materialları ilə kifayətlənmək düzgün olmazdı. Azərbaycanın zəngin ana dili, flora-faunası, mədəniyyət abidələri, görkəmli tarixi və ədəbi şəxsiyyətləri, milli-mənəvi dəyərləri, xalqımızın mentaliteti uşaqlarda milli iftixar hissinin, milli təfəkkürün inkişaf etdirilməsi üçün əvəzsiz mənbədir. Yaxşı olardı ki, vətənpərvərlik duyğularını daha da qüvvətləndirmək üçün yaşadıqları məntəqənin tarix və coğrafiyasının, flora-faunasının, tarixi abidələrinin, özünəməxsus adət-ənənələrinin, tanınmış və nüfuzlu insanlarının həyat yolunun, folklor nümunələrinin şagirdlər tərəfindən öyrənilməsi təşkil edilsin. Çünki bəzən bir ağac, bir çiçək, yaxud bir abidə, bir şəxsiyyət də insanda milli qürur yaranmasına yetərli olur.

Belə bir məşhur ifadə var ki, "keçmişini unutsan gələcək səni topa tutar". Xalqımızın uzun əsrlərdən bəri yaradıb formalaşdırdığı və nəsillərə ərməğan etdiyi milli-mənəvi dəyərlər - ailə namusu və etikası, soykökünə və torpağa bağlılıq, "Vətən sevgisi imandandır" ideyasına sadiqlik, böyük-kiçiyə hörmət və ehtiram, sözübütövlük, mərdlik, ədalətlilik və sair bu kimi keyfiyyətlər, sözün əsl mənasında, mənəvi sərvətdir. Həmin sərvəti qorumaq, mühafizə etmək və hər kəsin həyat idealına çevirmək vətəndaşlıq borcudur və bu iş məhz uşağın erkən yaş

dövründən, məktəbə qədəm basdığı andan başlanmalıdır. Bu məsələnin reallaşdırılması üçün istənilən qədər həyati hadisələr, şəxsi nümunələr vardır. Bu keyfiyyətlərin təbliğində bədii əsərlər, ədəbi qəhrəmanlar, eləcə də görkəmli şəxsiyyətlərin ibrətamiz ömür yolu müstəsna rola malikdir. Nəzərə alsaq ki, bu gün ayrı-ayrı kütləvi informasiya vasitələrində, müxtəlif sayt və kanallarda mentalitetimizə yad elementlərin yer alması uşaqlarda çaşqınlıq və onları düzgün yoldan sapdırma ehtimalı yarada bilər, o zaman məsələnin nə qədər ciddi mahiyyət daşıması göz önündədir. Təbii ki, bu istiqamətdə nəzərdə tutulan işlər ailələrlə sıx əməkdaşlıq şəraitində aparılmalıdır. Dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatovun məşhur "Əsrə bərabər gün" romanında gözəl bir fikir vardır: "İnsanın başqaları üçün görə biləcəyi ən yaxşı iş öz ailəsində ləyaqətli övladlar tərbiyə etməkdir". Heç şübhəsiz, bu fikri geniş mənada məktəbin fəaliyyətinə də şamil etmək mümkündür.

Uşaqların sağlam həyat tərzinə istiqamətləndirilməsi də bu günümüzün aktual problemlərindən biridir. Həmişə deyirlər ki, "Sağlam bədəndə sağlam ruh olar". Bu, həqiqətdir. Həm də bu deyim fiziki sağlamlıqdan çox mənəvi sağlamlığa aiddir. Əgər milli mentalitetə malik, milli ruhlu vətəndaşdan danışırıqsa, sağlam həyat tərzini həyati normaya çevirə bilməyən, zərərli dini təbliğata, xurafata uyan kəs bütöv şəxsiyyət ola bilməz. Cəmiyyətimizdə, nə qədər mübarizə aparılsa da, çox təəssüf ki, alkoqollu içkilərə, narkotik vasitələrə meyilli insanlar, bu yabançı vərdişlərə aludə olanlar, həmçinin din pərdəsi altında adamların şüurunu korlayan və zəiflədənlər hələ də vardır. Belə şəxsləri uşaqlar da görür və iradəcə zəiflər onların təsiri altına da düşə bilər. Ona görə də uşaqlara sağlam həyat tərzinin təbliği, bu istiqamətdə müəyyən təşkilatlarla birgə müntəzəm tədbirlərin və layihələrin keçirilməsi məktəblərdə aparılan tərbiyə işlərinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilməlidir. İdeoloji işin təşkili, uşaqların tərbiyəsi ilə bağlı məsələlərdə bir məqam da önəmli xarakter daşıyır. Bu, onların milli dəyərlərlə yanaşı, ümumbəşəri, multikultural dəyərlərə hörmət ruhunda tərbiyə olunmasıdır.

Məlumdur ki, cənab Prezidentin sərəncamı ilə Azərbaycanda 2016-cı il "Multikulturalizm ili", 2017-ci il isə "İslam Həmrəyliyi ili" elan edilmişdi. Bunların məna və mahiyyətini şagirdlər dərindən dərk etməlidirlər. Fərqli dinlərə, mədəniyyətlərə, dünyagörüşlərə dözümlü, tolerant münasibətin ümumbəşəri dəyər olduğunun, İslam dininin sülh və humanizm, bərabərlik və həmrəylik dini olmasının şagirdlərə konkret faktlar əsasında aşılanması onların şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bir sözlə, bütün təhsil ocaqları, əməkdaşları, pedaqoji işçiləri bir-birinə dəstək olarsa, öhdəsinə düşən işləri görərlərsə gələcək nəsillərimizin milli ruhda böyüməsinə nail olacaqdırlar. Milli-mənəvi dəyərlər yaşadılmalıdır. Əsasən də məktəblər, digər təhsil ocaqları milli-mənəvi dəyərlərə uyğun tədbirlər keçirməlidirlər. Məktəb rəhbərləri müəllimlərə, müəllimlər də öz növbəsində şagirdlərə milli-mənəvi dəyərlərin aşılanması haqqında məruzələr oxumalıdırlar. Bu onların mənəvi borcudur. Uşaq birliyinin təşkilatçıları müəyyən oyun səhnələri, şeir müsabiqələri, müəllimlər sinifdə rollu oyunlar keçirməlidirlər. Təhsil şöbələri, məktəblər maarifləndirici konfransların sayını artırmalıdır. Təbii ki, dəyərlərimizi aşılayarkən bədii əsərlərimizə, keçmişimizə müraciət olunmalıdır. Və bunu unutmaq olmaz ki, milli-dəyərlərimizi gənc nəsillərə ötürərkən sözlə yox, hərəkətlərimizlə nümunə olmalıyıq.

Tədris prosesində məktəblilərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə edilməsi, böyüməkdə olan nəslin millilik, vətəndaşlıq, azərbaycınçılıq ruhunda yetişməsinə xidmət etməlidir. Şagirdlərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə edilməsi təcrübəsinin səmərəli forma və üsullarının ümumiləşdirilmiş müddəaları hazırlanmalıdır. Bunlar sözsüz ki, ümumtəhsil məktəbi müəllimləri üçün sərfəli yardım rolunu oynayar. Tədris olunan müvafiq mövzuların sonunda şagirdləri milli-mənəvi dəyərləri mənimsəyə istiqamətləndirən sual və tapşırıqların ve-

rilməsi də məqsədəuyğun olar. Ümumtəhsil məktəblərinin pedaqoji kollektivi tədris prosesində və sinifdənkənar tədbirlər zamanı məktəblilərin milli-mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyəsini taleyüklü məsələ saymalı, ona daha həssas, yaradıcı, məsuliyyətlə yanaşmalıdırlar.

Məqalənin aktuallığı. Ümumbəşəri dəyərlərini indiyə kimi qoruyub saxlayan Azərbaycan xalqının milli-mənəvi və əxlaqi sərvətlər sistemi kifayət qədər zəngindir və o, daim nəsildən-nəslə ötürülür. Ona görə ki, bu mənəvi xəzinə milli şüurun, milli ruhun, tarixin yaddaşına hopmuşdur. Sevindiricidir ki, hal-hazırda təhsil müəssisələrimizdə də bu istiqamətdə ardıcıl və məqsədyönlü iş aparılır. Məhz məktəblərdə milli-mənəvi dəyərlərdən istifadə təcrübəsinin öyrənilməsi baxımından məqaləni aktual hesab etmək olar.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra respublikamızda siyasi və mədəni təfəkkürdə baş vermiş olan böyük dəyişikliklər konkret faktlarla göstərilir, məktəblərdə, müxtəlif təhsil ocaqlarında ümumbəşəri və milli-mənəvi dəyərlərin aşılanması, şagirdlərin, gələcək nəsillərin milli ruhda böyüməsi, uşaq və yeniyetmələrlə ideoloji sahədə aparılan işlərin arzuolunan müsbət nəticə verməsi üçün həlli vacib tədbirlərdən söhbət açılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. R. Salmanov. “Azərbaycan” qəz., 2019, 27 noyabr.
2. L.N. Qasımova. Ümumtəhsil məktəbləri şagirdlərinin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyəsinin nəzəriyyə və təcrübəsi. Bakı, 2006.

Г.Л. Гудавасова

Из опыта использования национальных и нравственных ценностей в школе
Резюме

Система национально-нравственного и морального богатства азербайджанского народа, которая до сих пор сохраняет общечеловеческие ценности, достаточно богата и постоянно передается из поколения в поколение. Потому что это духовное сокровище было занесено в память о национальном сознании, национальном духе и истории. Отрадно, что в настоящее время в наших учебных заведениях ведется последовательная и целенаправленная работа в этом направлении. В статье также рассматриваются важные меры по продвижению общечеловеческих и национально-нравственных ценностей в школах, различных учебных заведениях, воспитанию учащихся и будущих поколений в духе нации, а также работе с детьми и подростками в идеологической сфере.

G.L. Gudavasova

From the experience of using national and moral values in school

Summary

The system of national-moral and moral wealth of the Azerbaijani people, which is still preserving universal values, is quite rich and is always passed on from generation to generation. Because this spiritual treasure has been brought to the memory of national consciousness, national spirit and history. It is gratifying that at present in our educational institutions consistent and purposeful work is carried out in this direction. The article also discusses important measures to promote universal and national-moral values in schools, various educational institutions, to raise students and future generations in the national spirit, and to work with children and adolescents in the ideological field.

Redaksiyaya daxil olub: 10.12.2019